

Wstęp

Prestiż społeczny jest kolejnym pojęciem, które zostało wykorzystane do opisu i wyjaśnienia zjawisk oraz procesów zachodzących w tym segmencie życia społecznego, jakim jest kultura fizyczna (sport, wychowanie fizyczne, rekreacja ruchowa, rehabilitacja ruchowa i turystyka). W poprzednich pracach wykorzystano takie niezwykle doniosłe kategorie jak osobowość, globalizacja, społeczeństwo nowoczesne, kultura masowa, zmiana społeczna, polityka, różnice i nierówności społeczne, struktura społeczna i socjalizacja. Przyjęcie takiej perspektywy merytorycznej i metodologicznej pozwala na coraz lepsze i bardziej precyzyjne poznanie interesującego nas fragmentu rzeczywistości społeczno-kulturowej, jaką jest kultura fizyczna, ale także czyni ten wysiłek przemyślanym, uporządkowanym i systematycznym¹.

Zatem z pełnym przekonaniem możemy stwierdzić, że oddając do rąk czytelnika niniejszy tom, czynimy kolejny krok w dziele poznawania różnych aspektów kultury fizycznej w perspektywie nauk humanistycznych i społecznych oraz przy wykorzystaniu założeń różnych szkół teoretycznych i metodologicznych oraz przyjęciu charakterystycznej, często mocno zróżnicowanej terminologii.

¹ W ostatnich latach w omawianym cyklu ukazały się m.in. następujące prace: Z. Dziubiński, K.W. Jankowski [red.] (2017), *Kultura fizyczna a osobowość*, Warszawa; Z. Dziubiński, M. Lenartowicz [red.] (2016), *Kultura fizyczna a struktura społeczna*, Warszawa; Z. Dziubiński, K.W. Jankowski [red.] (2015), *Kultura fizyczna a polityka*, Warszawa; Z. Dziubiński, P. Rymarczyk [red.] (2014), *Kultura fizyczna a zmiana społeczna*, Warszawa; Z. Dziubiński, M. Lenartowicz [red.] (2013), *Kultura fizyczna a różnice i nierówności społeczne*, Warszawa; Z. Dziubiński, K.W. Jankowski [red.] (2012), *Kultura fizyczna a socjalizacja*, Warszawa; Z. Dziubiński, M. Lenartowicz [red.] (2011), *Kultura fizyczna a kultura masowa*, Warszawa; Z. Dziubiński, P. Rymarczyk [red.] (2010), *Kultura fizyczna a zmiana społeczna*, Warszawa.

Piotr Sztompka zdefiniował prestiż jako „szacunek społeczny, uznanie wyrażane wobec jednostki lub grupy, którego najwyższą postacią jest sława” oraz „szacunek, uznanie społeczne, akceptacja i aplauz”². Jest on obok władzy, zamożności i wykształcenia najważniejszym dobrem, o które ludzie zabiegają. Znaczenie prestiżu polega w dużej mierze na tym, że jest to dobro wymienne na inne dobra, głównie władzę i pieniądze: „reputacja przekłada się na większe szanse znalezienia dobrej pracy i wyższe zarobki. Sława pozwala wybitnym sportowcom lub aktorom dyktować wysokość gaży czy zawierać intratne kontrakty reklamowe. Wybitnym pisarzom zaś uzyskiwać wielkie honoraria, noblistom negocjować pensje w uniwersytetach, w których pracują”³.

Henryk Domański zdefiniował prestiż jako sferę ocen, w której szacunek i uznanie „przypisuje się (...) innym ludziom za inteligencję, wiedzę, dobrą aparycję, za odgrywanie ról społecznych, zajmowanie stanowisk i życiowe sukcesy” „Nazwy prestiż używa się do ukazania w sposób syntetyczny rozproszonych przejawów szacunku, respektu i godności”⁴. Jak zauważa Marcin Milczarski, „prestiż dotyczy jednostki lub całej kategorii społecznej i może brać za podstawę powszechnie uznane standardy (prawo, obyczaj, religia) lub indywidualne wartości, w zależności od kultury społeczeństw i epoki. Prestiż społeczny rozumieć można jako zjawisko (demonstracja uprzywilejowania, upośledzenie w terminach prestiżu lub równości), relację (sam akt okazywania i odbierania prestiżu, ujęty niejednokrotnie w zachowaniach symbolicznych) lub cechę (prawo do oczekiwania i odbierania prestiżu)”⁵.

Spółeczna ocena, uznanie i szacunek, choć zwykle np. w przypadku hierarchii prestiżu zawodów są dosyć trwałe, mogą podlegać zmianom i przededefiniowaniom. Stałe ocenianie poziomu prestiżu ludzi, zjawisk czy procesów, analizowanie tego, co za prestiżowe jest uznawane i akceptowane w naszej grupie odniesienia lub grupie, do której aspirujemy, jest stałym elementem otwartego społeczeństwa „płynnej nowoczesności”. Jego charakterystyczną cechą są szybkie przemiany i przewartościowania, ale także niepewność i poczucie nieadekwatności, na którą zwrócił już wcześniej uwagę Erich Fromm. Także zanikanie rytualnie przypisanych do pozycji społecznych stylów życia i dominowanie nieschematycznych procesów ich dziedziczenia. Ludzie nieustannie rozglądają się i porównują z innymi jednostkami oraz grupami, szacując własną pozycję i stopień posiadania pożądaných społecznie dóbr.

² P. Sztompka (2002), *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków: 354.

³ Tamże: 334.

⁴ H. Domański (1999), *Prestiż*, Wrocław: 9-10.

⁵ M. Milczarski (2006), *Prestiż na co dzień: socjologiczna idea prestiżu oraz zmiany jego hierarchii we współczesnym społeczeństwie polskim*, <http://krytyka.org> (12.06.2018).

Decyzje i zachowania będące efektem takich porównań są następnie często racjonalizowane, jako np. wynikające z indywidualnych uzdolnień, potrzeb, możliwości, zainteresowań itp., a ich prawdziwym źródłem jest społeczne pochodzenie.

Monografia stanowi uporządkowany zbiór rozdziałów, w ramach którego, według kryteriów dyscyplinarno-merytorycznych, wyodrębniono dwie części. W pierwszej z nich znajdują się rozdziały przygotowane z pozycji socjologii i antropologii kulturowej. W drugiej zaś, bardziej wewnętrznie zróżnicowanej, znajdują się rozdziały poświęcone filozoficzno-historycznym i pedagogiczno-organizacyjnym aspektom kultury fizycznej. To pierwszy poziom złożoności pracy, wskazujący na wielodyscyplinarną analizę kategorii prestiżu w kulturze fizycznej. Poziom drugi dotyczy segmentów samej kultury fizycznej, które autorzy poddali analizie. W tym przypadku wyraźnie dominują prace poświęcone sportowi (wyczynowemu i rekreacyjnemu, osób sprawnych i niepełnosprawnych, młodszych i starszych) oraz wychowaniu fizycznemu, z mniejszą uwagą poświęconą turystyce. To, co jednak stanowi bardzo specyficzny i wartościowy w naszym odczuciu element tego tomu, to odzwierciedlenie wewnętrznej złożoności świata aktorów sceny kultury fizycznej i podmiotów instytucjonalnych, z ich osobistymi lub statusowymi celami, sposobami ich osiągnięcia i prestiżowymi efektami.

Mamy więc przedstawione indywidualne historie zawodników i trenerów uwikłane w liczne dylematy moralne lub prawne i dyskusje dotyczące społecznego odbioru i oceny zachowań, szacunku i autorytetu (kolarz Lance Armstrong, trener Alex Ferguson, Eric Liddell), ale także prace o nie najwyższym autorytecie nauczyciela wychowania fizycznego i statusie samych zajęć wychowania fizycznego w systemie szkolnym. Część autorów skupiła swoją uwagę na indywidualnych i instytucjonalnych poszukiwaniach uznania z wykorzystaniem sportu. Dotyczy to sportowców z ich czasem błyskotliwymi, ale szybko przemijającymi karierami lub długim trwaniem w społecznej pamięci i mocnym statusem, np. olimpijczyków. Dotyczy również osób, które poprzez aktywność sportową – także tę o charakterze rekreacyjnym – starają się zdobyć społeczne uznanie i prestiż społeczny.

Problematyka prestiżu została również odniesiona do miejscowości, regionów i państw, które czasem wykorzystują sport do wzmocnienia własnego obrazu na potrzeby odbiorców wewnętrznych i zewnętrznych oraz konwersji tego miękkiego kapitału na wymierny kapitał finansowy lub władzę. Spośród dziedzin kultury fizycznej to sport – ze względu na swoją medialność i obecność w przestrzeni społecznej, ale także potencjał marketingowo-wizerunkowy – stał się obiektem zainteresowania większości autorów.

Mamy przekonanie, że oddawana do rąk czytelnika antologia, zawierająca zarówno rozdziały o charakterze bardziej syntetycznym i teoretycznym jak i empirycznym, wzbudzi zainteresowanie i być może zainspiruje do dalszych własnych poszukiwań.

Wdzięczni jesteśmy donatorom i współorganizatorom niniejszego przedsięwzięcia wydawniczego. Serdecznie dziękujemy za obdarzenie nas zaufaniem oraz za wsparcie organizacyjne i finansowe. W sposób szczególny dziękujemy Ministerstwu Sportu i Turystyki, Spółce Ostróda Yacht, Spółce Polskie Mięso i Wędliny Łukosz oraz LOTTO.

Zbigniew Dziubiński i Michał Lenartowicz